तेली जातिको विवाह पद्धति

(झापा जिल्ला पाँचगाछी गा.वि.स.को एक अध्ययन)

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र/मानवशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर तहको आंशिक आवश्यकता परिपूर्तिका लागि तयार पारिएको

शोधपत्र

प्रस्तुतकर्ता

हेम कुमारी ढकाल

परिक्षा रोल नं.–२८००७९

रजिष्टेसन नं.–६२२११५३२००१

त्रिभुवन विश्वविद्यालय,

समाजशास्त्र, मानवशास्त्र केन्द्रिय विभाग

किर्तिपुर, काठमाडौं

२०६६

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय

समाजशास्त्र/मानवशास्त्र

केन्द्रिय विभाग, किर्तिपुर

सिफारिश पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालयबाट समाजशास्त्र/मानवशास्त्र विषयमा स्नातकोत्तर तहको उपाधिको आंशिक आवश्यकता पुरा गर्नका लागि मेरो निर्देशन र सुपरिवेक्षणमा हेम कुमारी ढकालले **"तेली जातिको विवाह पद्धति"** (झापा जिल्ला पाँचगाछी गा.वि.स. को एक अध्ययन)विषयमा यो शोधपत्र तयार पार्नु भएको हो । म उहाँको कार्यप्रति सन्तुष्ट छु र प्रस्तुत शोधपत्रलाई आवश्यक मुल्याङ्कनको लागि सिफारिश गर्दछु ।

शोधनिर्देशक

समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रिय विभाग

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

किर्तिपुर

मिति २०६६/१/१४

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र सङ्काय

समाजशास्त्र/मानवशास्त्र

केन्द्रिय विभाग, कीर्तिपुर

स्वीकृति पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालयबाट मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र संकाय अन्तर्गत हेम कुमारी ढकालद्वारा प्रस्तुत **"तेली जातिको विवाह पद्धति"(**झापा जिल्ला पाँचगाछी गा**.**वि**.**स**.** को एक अध्ययन**)** विषयक यो शोधपत्र समाजशास्त्र/मानवशास्त्र विषयको स्नातकोत्तर उपाधिको लागि उचित ठहरिएकोले स्वीकृति प्रदान गरिएको छ।

शोधपत्र मुल्याङ्कन समिति

शोध निर्देशक

प्रा. सुरेन्द्र मिश्र

वाह्य परीक्षक

प्रा.प्रभाकर लाल दास

विभागीय प्रमुख

डा. ओम गुरुङ

मिति- २०६६/१/१४

कृतज्ञता ज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र त्रिभुवन विश्वबिद्यालय मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र संकाय अन्तर्गत समाजशास्त्र/मानवशास्त्र स्नातकोत्तर तहको द्वितिय बर्षको अध्ययन गर्दा अनिवार्य रुपमा लेख्नू पर्ने शोधपत्र हो । यसै शोधपत्रमा नेपालमा रहेका बिभिन्न जातजातिहरु मध्ये तेली जातिको विवाह पद्धतिको बारेमा अध्ययन अनूसन्धान गरी शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा बिभिन्न संघसस्था तथा ब्याक्तिहरुले समेत प्रत्यक्ष र अप्रत्यक्ष सहयोग पूऱ्याउनू भएकोले उहाँहरु प्रति म हृदय देखि आभार प्रकट गर्दछु ।

नेपालमा बसोवास गर्ने बिभिन्न जातजातिहरु मध्ये तेली जातिको विवाह पद्धतिको बारेमा अध्ययन गर्ने दृढ संकल्प लाई श्रद्धेय गुरुहरुको निर्देशन र प्रोत्साहनद्वारा पूरा गरि स्नातकोत्तर तहको अन्तिम चरणमा आइपूग्दा मलाई अत्यन्त हर्षित र गर्वको महसुस भइरहेको छ । यो शोधकार्य पुरा गर्ने क्रममा कमि कमजोरीहरु अवश्य नै रहेका होलान् । तैपनि त्रुटि नहोस भन्ने उद्देश्यले आफूले प्राप्त गरेको सैद्धान्तिक ज्ञानको ब्यवहाकि प्रयोगद्वारा यस शोधकार्यमा आफ्नो बुद्धिले भ्याएजति मेहनत र प्रयास गरेकी छु । यो शोधपत्रको शिर्षक अनुसार वास्तबिक र यर्थात रुपमा तयार पार्ने क्रममा आफ्नो अमुल्य र व्यस्त समय दिनुहुने त्रिभुवन विश्वबिद्यालय समाजशास्त्र/मानवशास्त्र केन्द्रिय विभागका आदरणिय सुपरिवेक्षक प्राध्यापक श्री सुरेन्द्र मिश्र प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । साथै यसै विभागका प्रमुख डा.ओम गुरुङ र वाह्य परिक्षक प्राध्यापक प्रभाकर लाल दास प्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु ।

शोधपत्र लेखनको समाप्तिसम्म पुऱ्याउन विभिन्न लेखन सामाग्री संकलन गर्न सक्रिय सहयोग पुऱ्याइदिने मेरा श्रीमान शान्तिराम खतिवडा एवं भाइहरु तारा, किशोर, रुद्र, नगेन्द्र र मामा केशव भट्टराई प्रति हार्दिक आभार ब्यक्त गर्दछु र शोधकार्यमा प्रत्यक्ष सहयोग गर्नुहुने पाँचगाछी गा.वि.स. वडा नं.३ का भद्दु साहु, प्रेमलाल साहु, राधा साहुलाई विशेष धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

अन्त्यमा यस लेखनकार्यको लागि कम्प्युटर कार्यमा सहयोग गरिदिनु हुने वर्ल्ड वाइड टाइपिङसेन्टर लाई पनि धन्यवाद दिन चाहन्छु ।

हेम कुमारी ढकाल

किर्तिपूर, काठमाडौं।

२०६६

विषयसूची

		पृष्ठसंख्या
अध्याय–१ परिचय		**१–५**
१.१	अध्ययनको सामान्य पृष्ठभूमि	१
१.२	अध्ययन समस्याको कथन	३
१.३	अध्ययनको उद्देश्य	३
१.४	अध्ययनको महत्व एवं सान्दर्भिकता	४
१.५	अध्ययनको संगठन	५
	अध्याय–२	**६–९**
	सन्दर्भ साहित्यको पूनरावोकन	**६**
	अध्याय–३	**१०–१२**
	अनुसन्धान पद्दति	
३.१	अध्ययन क्षेत्र छनौटको औचित्य	१०
३.२	अनुसन्धान ढाँचा	१०
३.३	नमुना छनौट विधि	१०
३.४	तथ्यांक संकलन विधि	११
३.४.१	अनुसुची विधि	११
३.४.२	अन्तर्वाता विधि	११
३.४.३	सहायक/द्वितिय तथ्याङ्क संकलन विधि	१२
३.५	तथ्यांकको विश्लेषण तथा प्रस्तुतीकरण	१२
३.६	अध्ययनको सीमा	१२

अध्याय-४ **१३-१८**

अध्ययन क्षेत्रको परिचय

४.१ झापा जिल्ला: एक परिचय १३

४.१.१ सिमाना १३

४.१.२ हावापानीको स्थिति १३

४.२ पाँचगाछी गा.वि.स. परिचय १६

४.३ तेली जातिको उत्पत्ति १७

४.४ तेली जातिको जात वर्गीकरण १८

अध्याय-५ **१९-३५**

सामाजिक तथा सांस्कृतिक अवस्था

५.१ परिचय १९

५.२ अन्यजातिहरु सगको सामाजिक सम्वन्ध १९

५.३ जनसंख्या २०

५.४ पारिवारिक संरचना २०

५.४.१ सदस्य संख्याको आधारमा पारिवारिक संरचना २२

५.५ स्वाभाव र प्रकृति २२

५.६ शारीरिक वनावट २३

५.७ घरको वनावट २३

५.८ भाषा २४

५.९ पेशा २४

५.१० धर्म २५

५.११ भेषभुषा २६

५.१२ खानपान २६

५.१३ चाडपर्वहरु २६

५.१३.१ सिरुवा २६

५.१३.२ कृष्णअष्टमी २६

५.१३.३ दशैँ २७

५.१३.४ तिहार/लक्ष्मीपूजा २७

५.१३.५ छैट २७

५.१३.६ माघे सक्रान्ति २८

५.१३.७ फागुपूर्णिमा २८

५.१३.८ शिवरात्री २८

५.१४ जन्मदेखि मृत्युपर्यन्तका कार्यहरु २८

५.१४.१ जन्म संस्कार २८

५.१४.२ छठ्ियार २९

५.१४.३ नामाकरण २९

५.१४.४ भात खुवाई २९

५.१४.५ मुण्डन संस्कार ३०

५.१४.६ मृत्यु संस्कार ३०

५.१५ आर्थिक अवस्था ३१

५.१६ शैक्षिक स्थिति ३२

५.१७ स्वास्थ्य ३३

५.१८ महिलाको अवस्था ३४

५.१९ राजनैतिक स्थिति ३५

अध्याय–६ **३६-४४**

तेली जातिको वैवाहिक स्थिति

६.१ विवाहका विधिहरु ३६

६.२ मागी विवाह ३७

६.३ विधवा/विदूर विवाह ३८

६.४ पुनर्विवाह ३९

६.५ आन्तरजातीय विवाह ३९

६.६	मागी विवाहका विधिहरु	४०
६.६.१	छेका	४०
६.६.२	तिलक	४०
६.६.३	मट्कोर विधि	४१
६.६.४	कसा	४१
६.६.५	विवाह	४१
६.६.६	बेहुली भित्रायाउँने कार्यक्रम	४३
६.७	विवाह उत्सव	४३
६.७.१	वेहूलाको पहिरन	४३
६.७.२	वेहुलीको पहिरन	४४
६.७.३	अन्य व्यक्तिको पहिरन	४४
६.७.४	नाँचगान	४४
	अध्याय–७	**४५-४९**
	तेली जातिको विवाह प्रणालीमा देखापरेका परिवर्तनहरु	
७.१	मागी विवाह आएको परिवर्तन	४५
७.२	विधवा विवाहमा आएको परिवर्तन	४६
७.३	अन्तरजातिय विवाहमा आएको परिवर्तन	४६
७.४	दाइजो प्रथामा आएको परितवर्तन	४६
७.५	तिलक प्रथामा आएको परिवर्तन	४६
७.६	विवाहसँग सम्वन्धित अन्य पक्षमा आएको परिवर्तन	४७
७.६.१	पहिरन/गहना	४७
७.६.२	उमेर	४७
७.६.३	भोजभतेर/खर्च	४७
७.६.४	केटाकेटी छान्ने अधिकार	४७
७.६.५	विवाह प्रवन्ध	४८

७.६.६ माओवादी आन्दोलनले विवाह संस्कारमा ल्याएको परिवर्तन ४८

अध्याय–८ **५०-५४**

साराशं र उपसंहार

८.१ साराशं ५०

८.२ उपसंहार ५३

सन्दर्भ सामाग्री सूची

प्रश्नावली